

La participació i la implicació universitària dels estudiants de grau de la UB

Grup de Treball de Participació Política

Autors/es	Hèctor Xaubet, Oscar Planells, Abel Ávalos, Joan Manel Griñó i Xavier Gómez
Assessor/a	Joan Guàrdia
Agraïments a	Àngels Alegre, Lara Rot, Ariadna Galiana, Tania Itzel i Genís Plana
Edició	Observatori de l'Estudiant <i>Vicerektorat d'Estudiants i Participació</i>
Data d'edició	Setembre, 2021

Aquesta obra està subjecta a una llicència de Creative Commons Reconeixement-NoComercial CompartirIgual 4.0 Internacional.

INDEX

I.	INTRODUCCIÓ	2
II.	MARC TEÒRIC I ESTAT DE LA QÜESTIÓ	3
2.1.	Participació política i juvenil: teoria i conceptualització.....	3
2.2.	Participació estudiantil: teoria i conceptualització	8
2.3.	Objecte d'estudi: definició i rellevància	12
2.4.	Estat de la qüestió a Espanya i Catalunya.....	17
2.5.	Aspectes institucionals, legals i polítics de la universitat: Europa i Espanya	23
2.5.1.	<i>Desenvolupaments en l'àmbit europeu</i>	24
2.5.2.	<i>Desenvolupaments en l'àmbit espanyol</i>	26
III.	OBJECTIUS I METODOLOGIA	28
3.1.	Presentació de la investigació.....	28
3.2.	Hipòtesis, objectiu general i objectius específics	30
3.3.	Metodologia de l'estudi	31
3.3.1.	<i>Participants</i>	32
3.3.2.	<i>Instruments</i>	35
3.3.3.	<i>Procediment</i>	37
IV.	RESULTATS.....	39
V.	BIBLIOGRAFIA	39

I. INTRODUCCIÓ

Els membres que han anat conformant aquest grup d'investigació dins de l'Observatori de l'Estudiant¹ som o hem estat estudiants ciències socials, i tots tenim no només un interès acadèmic per temes relacionats amb la participació i cultura polítiques, sinó que també teníem un cert neguit polític, unes ganes de poder actuar per poder millorar les condicions i la qualitat de participació política de l'alumnat.

Evidentment encarar aquest objectiu no va ser cosa fàcil, ja que, per una banda, els autors érem/som també estudiants i, doncs, no ens hi podíem dedicar de ple, i més si ens plantejàvem una cosa tan ambiciosa com una enquesta completa. Per altra banda una cosa tan ambiciosa requereix el seu temps i una certa coordinació amb la institució universitària.

La preparació i execució de l'enquesta, doncs, no va ser immediata i, en qualsevol cas, sempre ha estat subjecte de revisió i afinament. A més, hi ha hagut diverses etapes en aquests anys en què el grup d'investigació ha estat més aviat inactiu. En la part de metodologia expliquem en detall l'evolució d'aquesta investigació, que justifica per què presentem uns resultats després de tants anys. Creiem que la seva actualitat està efectivament parcialment desfasada, en el sentit que molts dels subjectes ja no són estudiants de la Universitat de Barcelona (UB), però tanmateix això no treu valor a les observacions i conclusions, ja que no es tracta d'una radiografia puntual, sinó de la cerca d'unes pautes i tendències. Sigui com sigui, una investigació no es pot deixar a mitges i nosaltres, encara que no ens dediquem professionalment a la recerca, estàvem compromesos i havíem de publicar el que hem investigat i extreure'n tant de valor com fos possible i enriquir, així, el camp de coneixement de la participació política.

¹ L'Observatori de l'Estudiant és un projecte nascut l'any 2013 de mans de la Universitat de Barcelona (UB) com a espai participatiu en l'àmbit de la investigació per a estudiants sobre assumptes estudiantils. Els membres inicials i actuals del present grup d'investigació política ens vam sentir interpel·lats i vam acceptar l'oferiment d'aquest espai per poder realitzar, amb el seu suport i orientació, una recerca. Es tractava d'una cosa que trobàvem interessant i que sabíem que podria ser molt útil, però també complicada de dur a terme: una investigació representativa del perfil polític i de les pautes de participació o organització dels estudiants.

Aquest informe inclou una exposició exhaustiva del marc teòric i l'estat de la qüestió de la participació política de l'alumnat universitari (a nivell sociopolític, històric, i legal), així com una explicació de les raons, els objectius i els instruments metodològics emprats en aquesta recerca. En un document independent, el dossier de premsa inclou una primera aproximació quantitativa als resultats de l'enquesta, tot vinculant-los als objectius i al marc teòric exposats en aquest informe. Aquest dossier de premsa no és doncs un anàlisi estadístic en profunditat, sinó una exposició descriptiva i provisional de les principals tendències observades.

II. MARC TEÒRIC I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

2.1. Participació política i juvenil: teoria i conceptualització

Els estudis de participació política des de la ciència política tenen uns orígens lligats a la participació electoral. A mesura que han anat existint noves formes de participació, s'han anat estudiant per abordar la noció de participació política (Parés, 2014: p. 70). El focus també s'ha anat ampliant per atendre no només qui participa, sinó com. Darrere hi trobem, és clar, quin concepte de política està en joc, o més específicament quin concepte de democràcia. Aquesta inclinació de la ciència política cap a la participació electoral pretén en certa forma quantificar el grau de mobilització de la societat. Aborda així sobretot la concepció de la política com a lluita pel poder, però també la capacitat d'intervenció en el que és públic.

Una visió clàssica diria que “los ciudadanos prefieren invertir sus esfuerzos en grupos donde les es posible jugar un rol más activo, donde tienen mayores probabilidades de encontrar consenso en torno a una menor cantidad de temas y donde sienten que pueden incidir en los resultados” (Mair, 1997: p. 10)². Tanmateix, sembla que la realitat social en general i, més específicament, la realitat universitària, xoquen

² Aquesta visió deriva, més àmpliament, de la teoria de l'elecció racional, segons la qual els individus són maximitzadors racionals que escullen un curs d'acció o altre segons (1) la utilitat subjectiva dels resultats d'un determinat curs d'acció i (2) la probabilitat d'èxit de l'acció. En l'àmbit de l'estudi de l'acció col·lectiva, aquesta perspectiva va ser hegemònica durant dècades, l'obra magna de la qual és el llibre *La lògica de l'acció col·lectiva* de Mancur Orson.

amb aquesta afirmació o, en tot cas, la matisarien, ja que el grau de mobilització és fluctuant o reduït. D'aquí es derivaria una segona discussió que, però, no pretenem tractar: la legitimitat del sistema polític. En tot cas, prenem el punt de partida que el sistema democràtic és l'òptim i la seva legitimitat no està en dubte, sinó potser el tipus de democràcia (Fuchs, 2007; Torcal, 2008).

Recuperem, però, la qüestió de la mobilització per via de grups. Ens assalta la pregunta: quina naturalesa tenen els grups? Per què participen els individus?

Segons la teoria postmaterialista, encetada per Inglehart, els individus, un cop assolit cert nivell socioeconòmic, prioritzen necessitats i objectius de tipus cultural o simbòlic ³, tals com l'autoexpressió, el reconeixement, o l'autorealització. En l'àmbit polític, això significaria, segons Inglehart, que aquests individus postmaterialistes, a més dels canals polítics convencionals, també utilitzarien vies alternatives d'acció i expressió⁴ (tals com les manifestacions, els boicots, la firma de manifestos, etc.) més o menys espontànies en les quals poden expressar-se amb més llibertat.

Aplicant aquesta tesi a l'àmbit universitari, doncs, s'hauria de produir un creixement de grups no institucionals que efectivament aglutinessin els estudiants. Tothom que hagi estudiat a la universitat sap que a les facultats hi ha diverses assemblees d'estudiants, les quals podríem considerar el principal d'aquests canals "alternatius" d'organització no institucional. Ara bé, realment, constitueixen les assemblees el principal grup d'organització política dins de l'esfera no institucional? No, no ho són pas. Llavors, tant la visió que afirma que els individus s'agrupen per facilitar la

³ Un autor clau en el desenvolupament de la obra d'Inglehart és Abraham Maslow i la seva teoria de la piràmide de les necessitats, segons la qual podem identificar una jerarquia de necessitats, per la qual (simplificant aquí per qüestions de brevetat) només quan tenim cobertes les necessitats més bàsiques passem a tenir en compte les necessitats de nivell superior. En línies generals, podem llegir la piràmide com un *continuum* que va de les necessitats fisiològiques a les necessitats de tipus cultural i simbòlic. Això influirà molt a les teories d'Inglehart, en la mesura en que la principal tesi d'aquest és que el creixement econòmic comporta un progressiu ascens en aquesta escala de necessitats, ascens que, a nivell agregat, pot generar un canvi cultural social. En aquest informe, però, ens centrarem únicament en el vessant política d'aquesta teoria.

⁴ Giddens ja esmenta aquest canvi cap a formes de participació no convencionals. D'altra banda, d'aquest canvi de paradigma es deriva també la pèrdua de confiança en les institucions. (Giddens, 1999, pp. 60-68).

conducció de les seves demandes, com aquella que afirma que hi ha hagut un desplaçament per canals no convencionals no semblen plenament pertinents.

El desplaçament del focus a canals de participació no institucionals ja ens indica que la concepció de participació política s'ha anat ampliant. Si ens adherim a una definició àmplia de política, llavors tindríem també una definició corresponent de participació política segons la qual la participació política són totes aquelles accions que vagin dirigides a la responsabilització o gestió dels assumptes públics. Així, concebre la participació només en tant que grups “electorals” o “de pressió” o, millor dit, en una forma d'associacionisme sembla ser una aproximació limitada. La teoria postmaterialista hi pot donar també una resposta: com hem vist al paràgraf superior, el desplaçament cap a vies de participació no convencional tant el podríem entendre teòricament com la formació de grups diferents (per tant, seria una adaptació d'una visió més clàssica de la participació per via associacions), com també l'aparició de processos no organitzats ni institucionalitzats, que podem explicar per l'emergència d'un cert individualisme.

La concepció postmaterialista de la participació també porta a qüestionar o, en tot cas, readaptar el terme de mobilització, precisament perquè se centra en allò no organitzat ni institucionalitzat, i, doncs, tots els pressupòsits respecte del perfil dels individus que s'associaven a la mobilització en tant que expressió màxima de la participació política (per exemple, el nivell educatiu o la renda). Ara bé, tot i que aquest canvi de paradigma s'ha de tenir en compte, segons Inglehart, aquests dos models de participació (el més associatiu i convencional i el menys associatiu i no institucional) són complementaris⁵.

Tot i això, diversos autors han destacat certes tensions entre les implicacions polítiques del postmaterialisme d'Inglehart (bàsicament la idea que l'erosió de la participació en organitzacions formals no implica necessàriament una pèrdua de participació i, per tant, una democràcia més dèbil) i la concepció més tradicional de la democràcia, que podem remuntar a Tocqueville, i que té Putnam com a principal

⁵ Martin Morant (2009), per exemple, va estudiar les dinàmiques de postmaterialisme i participació política a Espanya, tot conclouent que, de fet, els “individus postmaterialistes” tendien a participar més en les tres formes de participació estudiades: participació convencional (votar), participació en associacions (sobretot en aquelles que prioritzen objectius post-materialistes) i participació no convencional (boicots, manifestacions, signatura de manifestats...).

referent teòric avui en dia. Aquesta aproximació entén l'associacionisme com a columna vertebral de tota societat democràtica, en la mesura que és mitjançat la societat civil que els individus es poden agrupar i mobilitzar conjuntament per defensar els seus interessos i valors, així com aprendre habilitats i disposicions bàsiques per a la democràcia com ara el coneixement de l'altre, el diàleg o l'argumentació (Ganuza i Francés, 2008: p. 90).

Efectivament, en les diferents conceptualitzacions de la participació política hi rau una diferent concepció de la praxi política. Per tant, abans d'encetar l'estudi empíric de la participació política, cal tenir clar de quina definició de la participació es parteix i quines en són les implicacions. Ganuza i Francés (2008) mostren, en aquest sentit, com els estudis de Putnam i Inglehart, que parteixen d'hipòtesis sobre la participació ben diferents, arriben per aquesta raó a conclusions divergents sobre les tendències de la participació en la societat contemporània. Així doncs, argumenten aquests autors, no necessitem comprometre'ns amb un sol d'aquests models, sinó que hem d'entendre les disposicions i actituds que hi són latents, les quals poden ser complementàries i necessàries per a la democràcia.

Al cap i a la fi, participar pot prendre moltes accepcions i significats, ja que pot tenir objectius i àmbits d'execució molt diferents. Trilla i Novella (2001) han destacat aquesta polisèmia inherent al concepte de participació i, així, la necessitat de contextualitzar en cada cas a quin tipus de participació ens estem referint, ja que, d'altra manera, la noció serà poc informativa:

«Participar puede significar hacer acto de presencia, tomar decisiones, estar informado de algo, opinar, gestionar o ejecutar; desde estar simplemente apuntado a, o ser miembro de, a implicarse en algo en cuerpo y alma. Es decir, hay muchas formas, tipos, grados, niveles, ámbitos de participación. Tantos, que hacen que expresiones como “ha habido mucha participación”, “han estado muy participativos”, “hay que promover la participación”, etc., no signifiquen demasiado hasta que no se precise en concreto de qué participación se está hablando, o hasta que algunos elementos del contexto no lo aclaren» (Trilla i Novella, 2001: p. 141).

Així doncs, en aquesta investigació hem partit d'una definició de la participació conscientment àmplia: seguint Parés, per participació ens estarem referint a tota «pràctica política i social a través de la qual la ciutadania pretén incidir sobre alguna dimensió d'allò que és col·lectiu» (Parés, 2014: p. 71)♦ Per tant, aquesta és una concepció molt sociològica, que va més enllà de l'àmbit legal-institucional⁶ per incloure diferents tipus de conjuntures i dinàmiques.

Per extensió, podem entendre el present estudi com una branca de la literatura acadèmica que estudia la participació juvenil, en la mesura en què una àmplia majoria dels estudiants universitaris són joves. Com destaca Parés (2014: p. 72), aquesta literatura, sovint, afirma que existeix una creixent apatia envers la política entre els joves, cosa que es reflecteix en una menor participació electoral o una menor afiliació a partits polítics⁷. Però com bé remarquen diversos autors (cfr. Pares, 2014; Serracant i Soler, 2009), aquestes visions cauen en la fal·làcia de limitar la participació política a la participació convencional o associativa, deixant al marge la participació no convencional.

Per exemple, diversos estudis mostren que les persones joves participen en manifestacions més sovint que els adults, així com en accions de consum polític i en voluntariat. D'aquí la necessitat de partir d'una concepció àmplia de la participació: altrament, podríem caure en l'error, força comú, de confondre el que en realitat és una dinàmica de canvi en les formes de participació més comunes, per una dinàmica de baixada generalitzada de la participació. Tal com argumenten Serracant i Soler (2009), el principal canvi que s'està produint pel que fa a la participació juvenil consisteix en la transició envers formes de participació puntuals i selectives, enfocades a causes concretes, i dutes a terme a través d'organitzacions o moviments més flexibles i horitzontals que les organitzacions "tradicionals" (partits polítics, sindicats, etc.).

En aquest sentit, Norris (2003), parla d'una transició de la política de la lleialtat (*politics of loyalties*), a la política de l'elecció (*politics of choice*), en el sentit que els joves

⁶ Un exemple d'aquesta perspectiva més estreta i institucional seria la definició de participació política aportada per Verba et al. (1978): segons aquests autors, hem d'entendre la participació política com "aquelles activitats legals dutes a terme per ciutadans particulars que estan més o menys dirigides a influenciar la selecció de personal governamental i/o les accions que aquests prenen" (citada a Norris, 2003: p. 3).

⁷ Alguns autors arriben al punt de parlar d'una hipotètica "generació post-cívica" (Norris, 2003: p. 2).

ja no es basen en la lleialtat a una organització, com ara un partit o un sindicat, a l'hora de mobilitzar-se i participar d'una forma o l'altra, sinó més aviat en els seus propis valors i interessos i en les causes específiques darrere de tal mobilització. En aquest sentit, es tracta d'una participació orientada a les causes, motiu pel qual alguns autors parlen de "política consumista" (*consumer politics*) o de "política d'estil de vida" (*life-style politics*).

Així mateix, les motivacions d'aquest tipus de participació són més àmplies, en la mesura en què poden anar més enllà de l'àmbit de la política institucional. Per exemple, poden intentar incidir també en els comportaments socials dels individus, de forma que la frontera entre allò que és polític (en el sentit organitzatiu-institucional) i allò que és social (en el sentit d'interaccions diàries, formes de consum i estils de vida) es relativitza (Norris, 2003: p. 5). En tot cas, aquesta perspectiva, com es pot apreciar, entronca amb la tendència al postmaterialisme identificada per Inglehart.

2.2. Participació estudiantil: teoria i conceptualització

Si bé el terme de participació política s'aplica en general al sistema polític, és lícit fer una comparació i translació del marc polític general a l'universitari. En aquest cas, parlariem doncs de participació estudiantil, que efectivament també ha estat i és objecte d'estudi de la ciència política. Tenint en compte que l'espai universitari (que no deixa de ser un "espai autònom" dins de l'ordenament i l'entramat sociopolític general, es a dir, un àmbit amb certa autonomia en la presa de decisions i en la seva implementació operativa) ja defineix *per se* els marcs de la participació, llavors resulta en certa manera més fàcil donar forma i identificar certs canals de participació. En aquest sentit, la "governança universitària" ha de ser estudiada com un domini amb particularitats pròpies, ja que implica un mode peculiar de gestionar les institucions d'educació superior sota certs principis com l'autonomia i la participació (Calduch et al, 2020).

Trilla et al. (2011) proposen de fet tres tipologies de participació (en general) dels estudiants en la universitat. La primera fa referència als "tipus genèrics de participació". Aquesta tipologia categoritza la participació segons el seu abast o profunditat, a partir de quatre nivells: primer de tot, la participació senzilla és aquella en què els estudiants

fan acte de presència o es limiten a ser usuaris de quelcom decidit prèviament (com el mateix fet de ser estudiants de la universitat). En un segon nivell, la participació consultiva fa referència als processos en què s'escolta la veu dels estudiants, tot i que aquests no es corresponsabilitzen del procés en el seu conjunt. Entre els tipus de participació més proactius podem identificar la participació projectiva (aquella en què els estudiants es corresponsabilitzen, és a dir, es comprometen i participen activament en diverses fases de l'activitat, i no només en la fase final), i la metaparticipació (noció que fa referència al fet que els subjectes van més enllà de la mera participació, sinó que demanen i exigeixen nous espais de participació) (Trilla et al., 2011: p. 96).

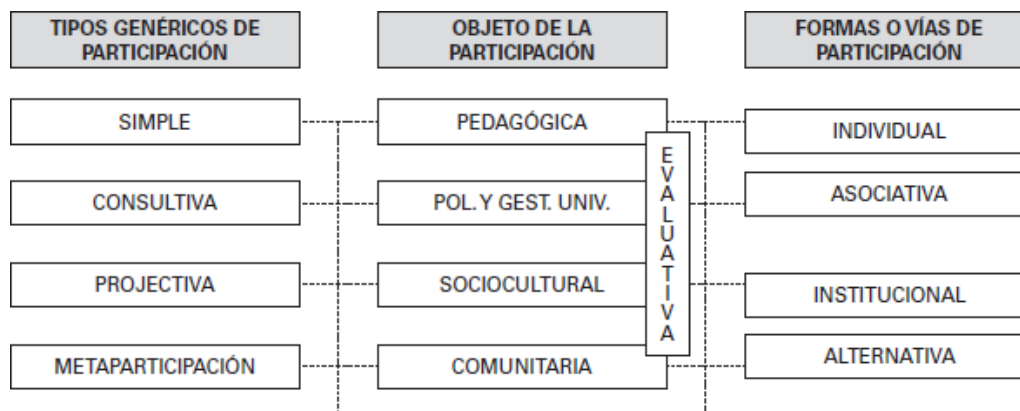
La segona tipologia de Trilla *et al* categoritza diferents dinàmiques de participació segons el seu objecte. La participació pedagògica, per exemple, és aquella que es dona en situacions d'ensenyament-aprenentatge. Però més rellevant per al nostre estudi és el segon tipus de participació identificat en aquesta tipologia, que fa referència a la participació dels estudiants en matèria de política i gestió universitària. Tanmateix, els autors també diferencien entre participació sociocultural (referent a activitats relacionades amb la universitat com les activitats esportives, lúdiques, etc.) i participació comunitària (referent a activitats dels estudiants envers qüestions que van més enllà de la universitat: reivindicacions polítiques i socials, activitats solidàries, etc.). Aquests modes de participació tenen un rol important en la creació d'una cultura participativa a les universitats, ja que augmenten el sentiment de pertinença així com el compromís dels estudiants envers l'universitat, ambdós factors estretament relacionats amb formes de participació més polítiques (Calduch et al, 2020). Finalment, també podem identificar un objecte de la participació molt transversal, que és l'avaluació; en aquest cas, fem referència a la participació dels estudiants a l'hora d'avaluar la qualitat de diversos aspectes de la universitat.

Per acabar, la tercera i última tipologia introduïda pels autors fa referència a les formes o vies de participació. En aquest sentit, hem de diferenciar primer de tot entre participació duta a terme individualment (com per exemple, el fet de respondre a una enquesta d'opinió sobre professorat) o mitjançant una associació (un sindicat d'estudiants, una associació cultural, etc.). A més, podem diferenciar entre la participació duta a terme mitjançant vies institucionals (aquelles previstes per la

normativa de la universitat, que normalment fan referència a funcions representatives) i aquella duta a terme mitjançant vies no institucionals (més informals i alternatives).

Tanmateix, l'anàlisi de Trilla no esgota les possibilitats de conceptualitzar diferents tipologies de participació, en tant que formes concretes "materialitzables". Martín i Llorente (2011) també han esbossat una tipologia a partir de les vies en tant que formes definides dels espais específics de participació disponibles als estudiants. Així doncs, segons aquests autors, podem diferenciar tres tipus ideals (analíticament diferenciables, tot i que en la pràctica es poden donar diferents nivells de combinació): el model de delegació, l'associatiu i l'assembleari⁸. Aquests models se situen específicament en el marc de la gestió i política universitària, en la mesura en què intenten recollir, justament, el tipus de relació participativa que es dona respecte a la presa de decisions en la universitat. En efecte, Martín i Llorente defineixen tres models de participació específics i els relacionen amb les dinàmiques de participació existents en diverses universitats espanyoles.

Gràfic 1: Esquema de diverses tipologies de participació d'estudiants.

Font: Trilla et al. (2011: p. 95).

El model delegatiu, que és el més comú, es caracteritza per l'existència de diversos processos electorals per a elegir representants d'estudiants a diferents nivells (delegats i subdelegats de classe, representants d'estudiants al Claustre, Junta de Facultat i Consell

⁸Aquesta categorització, afirmen els autors, parteix de l'anàlisi de la democràcia dut a terme amb anterioritat per autors com Pitkin o Habermas, en els que es distingeix entre «democràcia formal, como un proceso de elección de representantes, y democracia material, que incide en un proceso abierto de toma de decisiones políticas, normalmente mediante mecanismos de deliberación en el que la imputación del poder político no está en los representantes sino en la población» (Martín i Llorente, 2011: p. 9).

de Departament, etc.), i als quals es presenten, en general, estudiants de manera individual (hi ha poques associacions que es presentin a les eleccions). El segon model, l'associatiu, es caracteritza pel fet que les funcions dels delegats es limiten a fer d'interlocutors entre estudiants i professorat, mentre que les funcions de representació es duen a terme mitjançant processos electorals vehiculats per associacions (de fet, tals eleccions acostumen a funcionar per llistes tancades). Aquesta centralitat de les associacions es veu reforçada pel fet que la dotació de recursos no es realitza a través dels òrgans de representació, sinó a través de les mateixes associacions (Martin i Llorente, 2011: p. 10). Per últim, el model assembleari es caracteritza per l'establiment generalitzat de mecanismes de deliberació i participació directa dels estudiants a l'hora de fixar la seva posició; d'aquí que, més que de "representants", en aquest model hem de parlar de "portaveus", els quals comuniquen a les institucions de la universitat la posició presa per l'assemblea d'estudiants. En tot cas, aquest model sol coexistir amb certs components del model associatiu (ibídem: p. 11).

Segons Jover et al. (2011), s'està produïnt un canvi de tendència des del punt de vista dels valors en l'àmbit de la participació política: la distinció primordial ja no seria entre institucionalització o no-institucionalització, sinó en la capacitat o no de control i iniciativa individual sobre l'acció participativa. Aquesta és una tesi suggeridora, ja que s'alinea amb la idea d'un cert canvi de paradigma en la participació política contemporània i ajudaria a conceptualitzar altrament les formes d'organització.

Finalment, cal destacar que a cavall dels canvis sociotecnològics, també s'han adaptat les investigacions pel que fa a la participació i la socialització política: internet també s'ha estudiat de manera general en la participació política ciutadana. Es tracta d'un espai virtual on també es realitzen actes polítics i hi ha interconnexió entre individus, i és evidentment un substrat dels joves i, doncs, dels estudiants⁹. Un estudi de l'IGOP (Subirats et al., 2014) afirma que aquells joves que utilitzen internet mostren una participació electoral més elevada i tenen al seu abast més mecanismes de participació política. Ara bé, internet no genera participació *per se*, sinó que, com indiquen diversos

⁹ No s'ha realitzat, però, que nosaltres sàpiguem, cap estudi de participació en la universitat centrat en les formes digitals de participació i implicació. Tanmateix, per a qui tingui interès en el tema, pot ser rellevant de citar "La experiencia ciudadana del alumnado de Educación Secundaria Obligatoria (ESO) en los nuevos escenarios virtuales y escolares: relaciones e implicaciones", de Sancho i Giró Gràcia (2013).

informes (Albero, 2010; Banaji i Buckingham, 2010; Levine i Lopez, 2004), l'accés a internet té un rol prominent quan ja existeix un interès polític previ. Igual com passa amb altres dimensions, és lògic traslladar aquesta percepció de la participació política social general a l'àmbit de la universitat. La inclusió d'internet com a nova forma que possibilita la participació no altera la idea de la participació com a forma de gestionar i intervenir en els assumptes públics; amplia en tot cas la idea de l'organització col·lectiva i fonamenta l'autonomia individual en les accions polítiques i d'associació.

2.3. Objecte d'estudi: definició i rellevància

La participació política és un terme molt ampli que es pot declinar de moltes formes i pot tenir moltes accepcions, com hem vist a l'apartat anterior. Sovint, si bé no sabem exactament a què ens referim, tenim una idea aproximada del significat d'aquest terme. Evidentment, això s'ha de precisar, tenint en compte que apliquem el concepte de participació a un àmbit específic, la universitat, que té un caràcter propi.

En efecte, el punt de partida d'aquest informe consisteix en definir la participació segons el context particular d'aquesta investigació. L'àmbit d'aplicació d'aquesta recerca és la universitat (i més específicament, els estudiants de grau de la UB), i el seu objectiu caracteritzar, analitzar i entendre la implicació dels estudiants en la vida universitària en general, en particular en relació a la seva *implicació política*, és a dir, en relació a les formes de canalitzar els processos de presa de decisions així com a les formes d'organització que s'utilitzen o emergeixen durant aquests processos.

La participació política estricta dins de la universitat, doncs, la complementem amb la idea d'implicació general en la vida universitària. En efecte:

«(...) que el estudiante “tome parte” en la universidad puede entenderse de formas tan dispares como desde simplemente asistir a clase hasta ejercer como representante en un órgano de gobierno, pasando por ser miembro de algún sindicato o asociación de estudiantes, llenar de *graffitis* los muros de la Facultad, organizar “botellones” en el campus, trabajar en algún proyecto solidario o pertenecer a un grupo de teatro universitario...» (Trilla et al., 2011: p. 95).

Alhora considerem que és molt important diferenciar en aquest punt entre participació dels estudiants universitaris “dins de la universitat” i la participació “fora de la universitat” (Martin, 2007). En efecte, si bé l'àmbit d'aplicació és la universitat, no ens limitem a veure estrictament què passa dins la universitat en si, sinó què fan aquells que es troben en l'àmbit universitari. D'aquesta manera, establim un cert paral·lelisme entre la implicació en la universitat en si, i la implicació política en el conjunt social. Això és així perquè és raonable creure que, d'una banda, les accions i actuacions amb objectius politicoreivindicatius en la vida universitària són una dimensió més de la vida política dels joves; i, d'altra banda i conseqüentment, la participació dins de la universitat pot condicionar la de fora i, a la inversa, la de fora pot condicionar la de dins, i així, doncs, podem establir pautes i patrons i extrapolar-los a la situació social.

Estudiar les dinàmiques de participació i implicació dels estudiants universitaris és de gran rellevància en la mesura en què entenguem i acceptem, precisament pel caràcter propi que té la institució i l'espai universitari, primer, que, més enllà de la seva dimensió formativoprofessional, la universitat és també un espai d'aprenentatge cívic i de pràctica de valors democràtics¹⁰; aquesta és la idea de la universitat com a “autèntica escola de democràcia i de ciutadans” (Martín i Llorente, 2011: p. 4)¹¹; segon, que la participació dels estudiants, entesa com a fenomen extraacadèmic, repercuteix notablement en el desenvolupament de certes competències, actituds i valors que poden traduir-se en més empleabilitat i inserció sociolaboral, per la qual cosa la participació seria en aquest sentit un bé intrínsec en la formació dels estudiants (Chela et al., 2012a: p. 6); i, tercer, que la participació dels estudiants millora el procés de presa de decisions i de governança de la universitat.

¹⁰ En aquest sentit, una fita important va ser la Declaració Universal de la UNESCO (1998), que defensava que l'educació universitària «ha de contribuir a protegir i consolidar els valors de la societat» (citada a Merhi, 2011: p. 1).

¹¹ Per a més informació sobre la idea de la universitat com a “escola de democràcia” i de valors cívics vegeu Martínez Martín, M. (2006). Formación para la ciudadanía y educación superior. Revista Iberoamericana de Educación, num. 42, pp. 85-102; Plantan, F. (2004). The university as site of citizenship. A *The university as res publica*. Council of Europe Publishing, pp. 83-128; Bergan, S. (2004). Higher education governance and democràtic participation: the university and democràtic culture. A *The university as res publica*. Council of Europe Publishing; o European Student's Union (2011). *Budapest Declaration. Governance and Student Participation*. 21st European Student Convention.

De les moltes investigacions particulars i articles que s'han fet sobre la participació estudiantil, cada una, segons els seus interessos i objectius, posa l'accent en un o altre d'aquests beneficis; o, millor dit, ressalta la utilitat social de la participació des d'un punt de vista o altre¹². Alhora, això pot o bé donar legitimitat a l'objecte d'estudi *per se*, o bé en tant que “portador” d'uns valors o de certa concepció de la societat. En definitiva, certs estudis valoren la participació estudiantil especialment pel que fa a la seva dimensió cívica (Jover et al., 2011; Michavila i Parejo, 2008), altres destaquen el seu rol en l'emergència de formes de governança (Martin i Llorente, 2011), i finalment, també es destaca la seva importància en relació a l'adquisició de competències i a la empleabilitat dels estudiants (Chela et al., 2012a). Tanmateix, alguns autors han intentat, justament, integrar les tres dimensions de manera més sistemàtica (Merhi, 2011).

Però més enllà d'aquestes consideracions al respecte de la bondat intrínseca o extrínseca de la participació, el cert és que durant molts anys ha estat una caixa negra per als investigadors i responsables universitaris. Així doncs, múltiples informes i investigacions apuntaven a la passivitat i indiferència existent entre els estudiants com a factor que produïa unes dades de participació molt baixes, mentre que, d'altra banda, moltes organitzacions estudiantils denunciaven la tendència a donar menys pes a la participació dels estudiants i a veure cada cop més l'educació superior com una mercaderia (Jover et al., 2011: p. 71). Però sens dubte, sembla clar que tals aproximacions unilaterals o “lamentacions mútues” (ibídem: p. 72) no deixaven gaire espai per a un estudi sistemàtic de la qüestió, és a dir, una anàlisi que tingués en compte tots els factors rellevants. Així doncs, per estudiar la qüestió de la participació dels estudiants, cal anar més enllà de simplificacions i estudiar el fenomen en tota la seva complexitat i multidimensionalitat, com ja reclamaven Michavila i Parejo (2008), que

¹² Anteriorment, en aquest mateix informe, s'ha comentat i introduït la qüestió de la tipologia de “participacions”, en referència a Trilla et al., (2011), *vidsupra*. Cal remarcar que aquesta diferenciació que fem en aquest apartat, relatiu a la rellevància de l'objecte d'estudi, no és una tipologia de formes de participació *per se*, sinó més bé una llista sense ànim exhaustiu de diversos beneficis derivats de la participació dels estudiants universitaris identificats recurrentment en la bibliografia relativa a la qüestió. Es a dir, que es tracta d'una tipologia orientativa dels diferents subproductes, beneficis o efectes funcionals que pot tenir la participació dels estudiants en la universitat, més enllà a la intenció explícita subjacent a aquesta. Cal remarcar també que les tres dimensions identificades tenen tres subjectes diferents pel que fa als beneficis derivats de la participació: en la primera, el subjecte és la societat en general; en el segon, l'estudiant en tant que individu (i futur treballador); en el tercer, la universitat en tant que institució.

destacaven la necessitat que els investigadors (especialment des dels camps de la pedagogia i de la sociologia) estudiessin tal fenomen en profunditat.

Totes aquestes consideracions i el bagatge teòric existent envers la participació estudiantil a Espanya han sigut essencials per restringir variables i refinar el focus de la present investigació. En aquest sentit, les tipologies analítiques de Trilla et al. (2011) que hem citat a l'apartat superior ens permeten localitzar o conceptualitzar sistemàticament i coherentment cada tipus de participació de manera molt específica, segons el seu tipus o profunditat, objecte, forma i via. Així doncs, per exemple, el fet de votar a unes eleccions al claustre seria una forma de participació consultiva, relativa a la política i gestió universitària, individual i institucional; una manifestació al campus organitzada per una associació d'estudiants que vol reivindicar certes qüestions polítiques extrauniversitàries, en canvi, seria una forma de participació projectiva, comunitària, associativa i alternativa.

Aquesta perspectiva és especialment útil i la considerem molt rellevant per poder fer les interpretacions. Com que ens centrem en la participació política (participació relacionada amb la política i gestió universitària), deixarem de banda la participació de l'àmbit pedagògic, però també abordem la participació sociocultural i la comunitària. Es pot combinar amb aquesta perspectiva la interessant visió de Jover, López i Quiroga que remarca el procés d'individuació, podríem dir, de la participació, que s'allunya de les idees institucionalistes, i que enriquiria la interpretació i anàlisi de la realitat estudiada.

Tanmateix, no descartem en absolut una aproximació institucionalista, que resulta especialment útil de traslladar a associacionisme. En basem en aquest sentit amb el model de Martín que distingeix entre tres models pràctics d'associacionisme: delegació, associació i assemblearisme. Aquest és una tipologia especialment útil i també conforme a la teoria política general, de tal forma que la prenem directament per a la nostra investigació. És un enfocament, al cap i a la fi, que intenta sistematitzar els tipus de relacions institucionals que es poden establir entre els estudiants i la universitat, pel que fa a com es canalitza la participació dels primers envers la gestió del centre, des d'una perspectiva associativa. Sembla raonable pensar que el nivell i tipus de participació està condicionat en gran mesura pels mecanismes institucionals, així com per la "concepció

de la democràcia'' subjacent a cada tipologia i que la legitima¹³. Aquest model és molt fèrtil per abordar tot el conjunt de relacions, configuracions institucionals i formes de participació que inclouen o no l'associacionisme així definit.

Amb aquestes eines ens aproximem a la realitat de la participació d'una manera més aviat institucionalista. Ara bé, també és important conèixer els condicionaments individuals i els elements psicològics, en la mesura en que la participació requereix de la implicació dels estudiants. Seguint la psicologia organitzacional, la implicació es pot definir com a «grau en què els empleats [en el nostre cas, els estudiants universitaris] se submergeixen en les seves tasques, hi inverteixen temps i energies i conceben el treball com a part central de la seva existència» (Merhi, 2011: p. 2).

Si bé nosaltres no ens endinsem en el camp de la motivació ni la informació en la nostra anàlisi de la participació, sí que abordem facetes que, d'una banda, retraten condicionaments personals de la participació i posen en relleu el paper de l'individu en l'entramat de la participació, i, de l'altra, dibuixen el context social i la cultura participativa. Es tracta, en tot cas, d'una relació d'endogeneïtat, és a dir, que les variables estan interrelacionades. Així mateix, aquestes relacions observades permeten ampliar la visió institucionalista i enriquir l'anàlisi en tant que mínimament destaquem diversos aspectes dels condicionaments personals. Així, doncs, abordem la valoració dels estudiants respecte de les formes de participació, la seva situació personal respecte sobretot d'un dels elements centrals que expliquen la participació política, com és el temps lliure, i la repercussió percebuda de l'activitat participativa pròpia, que fa referència a les expectatives de poder influir en quelcom mitjançant els propis actes.

¹³ Cada un d'aquest models té un equivalent en el camp de la teoria política, pel que fa a les concepcions de la democràcia i la seva legitimitat. El model delegatiu té molts punts en comú amb una certa democràcia directa en què, vista des de l'elitisme de Schumpeter, els més preparats i més experts són els representants; el model associatiu, pel seu compte, reflecteix les teories pluralistes de la democràcia i és, en certa forma, el trasllat del parlamentarisme dins de la universitat, amb la diferència, evidentment, que les associacions d'estudiants no estan en comparació amb el marc institucional propi de la universitat al mateix nivell; en tot cas, es tracta de diferents grups que representen diferents interessos dels individus, canalitzen demandes i agrupen els individus actius en la participació; per últim, el model assembleari, sempre referència de l'autoorganització directa dels "interessats" i, en aquest sentit, punta de llança de l'horitzontalitat, deixa veure també, seguint teories com les de Habermas o Barber, el paper de la comunicació i la predisposició a escoltar els altres i, així, prendre decisions activament. (Lorente i Martín, 2011; Parejo i Lorente, 2012: p. 5). Per a una exposició sistemàtica i fèrtil de les diferents concepcions normatives de la democràcia, vegeu Held, D. (2006). *Models of democracy*. Cambridge: Polity Press.

2.4. Estat de la qüestió a Espanya i Catalunya

Tenint en compte el que hem comentat a l'apartat precedent, és imperatiu observar com s'ha enfocat l'estudi de la participació dels estudiants al llarg dels anys en el nostre context de referència, o sigui Catalunya i Espanya. Aquí oferim una breu revisió de la literatura rellevant al respecte, incloent-hi articles que també ens han servit de base teòrica i inspiració en alguns casos per plantejar aquesta investigació.

Comencem justament assenyalant una de les conclusions compartides per la gran majoria dels estudis realitzats fins ara: la participació dels estudiants universitaris en el context espanyol és particularment baixa, especialment si la comparem amb la participació que es dona als països nòrdics o anglosaxons (Michavila i Parejo, 2008: p. 86). Per exemple, la mitjana de participació en les eleccions per escollir els representats estudiantils en l'àmbit espanyol és inferior al 15%, quelcom que reflecteix una notable manca d'implicació (almenys en un sentit clàssic, centrat en la participació de tipus electoral). Atès que tal sistema de representació depèn de la participació dels estudiants, la manca d'implicació pot comportar a llarg termini l'erosió i pèrdua de legitimitat del sistema en conjunt (Parejo i Llorente, 2012: p. 2). Això, per tant, exigeix reflexionar respecte a quins factors culturals, sociopolítics i institucionals provoquen aquesta manca de participació i implicació per part dels estudiants.

En els últims anys s'han produït de fet diversos estudis respecte a aquesta qüestió, tot i que han partit de lògiques i metodologies d'estudi molt diferents. Per exemple, Jover et al. (2011), estudiaven el fenomen de la participació a partir de les dades de l'*Eurostudent IV*. Van fer servir vuit variables relatives a la participació fornides per aquesta enquesta per tal d'explorar, a partir d'una anàlisi factorial, si hi havia cap mena de relació entre aquestes variables i categoritzacions de la participació més generals com, per exemple, la que diferencia entre la participació *per vies institucionals* i participació *per vies alternatives*. O el que és el mateix: explorar si, estadísticament, era coherent i justificat agrupar les diferents variables en aquestes dues dimensions més generals.

En aquest cas, els investigadors van trobar que, efectivament, es produïa una relació estadística significativa¹⁴, per la qual cosa era adient dur a terme una anàlisi descriptiva a partir de tals dimensions generals. En tot cas, els investigadors van poder comprovar que certes variables específiques estaven més ben valorades que altres¹⁵. A més, les dades mostraven una valoració mitjana més elevada de les formes institucionals de participació sobre les alternatives, troballa que qüestionava la concepció que els joves, en general, prefereixen formes de participació espontànies i directes (ibídem: p. 86). Per últim, les dades mostraven que hi ha més escepticisme entre els homes que entre les dones, així com una tendència entre els estudiants que compatibilitzaven els estudis amb la vida laboral a valorar menys les oportunitats de participació al campus.

Martín i Llorente (2011), per la seva part, van dur a terme una anàlisi qualitativa basada en les respostes d'estudiants amb càrrecs de representació a una enquesta, en la qual s'intentava explorar, a grans trets, la seva experiència en càrrecs de representació així com la seva valoració de la situació de la participació en les seves universitats i la seva valoració de diferents models de representació. Així doncs, el fet de centrar-se en els estudiants amb càrrecs de representació els permetia arribar específicament als estudiants amb més experiència i amb més informació respecte al funcionament universitari, de tal manera que podien valorar amb més criteri qüestions com ara el funcionament dels diferents models d'organització a la universitat (ibídem: p. 6)¹⁶.

¹⁴ La primera dimensió, la *participació per vies institucionals*, estava conformada principalment per les variables "Elecció de delegats de classe, curs o titulació", "Elecció de representants dels estudiants en els òrgans de govern de la universitat (consells de departament, juntes de facultat o centre, claustre, etc.)", "Pertinença a associacions d'estudiants" i "Presentació de sol·licituds i reclamacions a través dels deganats, vicerectorats, oficines de defensors universitaris, etc." (en aquest ordre, segons el seu nivell de saturació en l'anàlisi factorial). Pel que fa a la segona dimensió, la *participació per vies alternatives*, aquesta estava formada, en aquest ordre, per les variables "Expressió mitjançant de cartells, pintades, etc.", "Celebració d'assemblees", "Mobilització a través de manifestacions i vagues" i "Actuació en espais virtuals, fòrums i blogs" (Jover et al., 2011: p. 75).

¹⁵ Les variables "Presentació de sol·licituds i reclamacions a través dels deganats, vicerectorats, oficines de defensors universitaris, etc." i "Actuació en espais virtuals, fòrums i blogs" estaven lleugerament millor valorades que la resta de variables. D'altra banda, la variable "Expressió mitjançant cartells, pintades, etc." era la pitjor valorada.

¹⁶ I efectivament, els resultats de l'enquesta mostren que els representants d'estudiants es caracteritzen per un gran interès en la política així com una socialització política notable (mesurada, per exemple, en freqüència amb la qual parlen sobre política a la llar). A més, la majoria dels representants havien ocupat càrrecs molt diferents (delegats, representants del consell d'estudiants, representants de la junta del centre, etc.), fet que els permetia tenir una visió del funcionament de la universitat molt completa (Martín i Llorente, 2011: pp. 7-9).

L'estudi mostrava que el model amb una millor valoració (en el sentit que se li adjudicaven més pros i menys contres) era el model de delegació (50 pros i 36 contres), seguit de l'assembleari (37 i 37) i, finalment, l'associatiu (26 i 42). Els pros i contres més mencionats per a cada model es poden apreciar a la taula següent:

Taula 1. Models de representació amb pros i contres més mencionats (5 o més cops).

	Pros més mencionats (5 o més)	Contres més mencionats (5 o més)
Model delegatiu	Organització i jerarquia (11); Governabilitat, agilitat i eficiència (8); Proximitat amb els estudiants i els seus problemes (7)	Poca participació directa dels estudiants (9); Model piramidal, oligàrquic i elitista (8)
Model associatiu	Cohesió dels grups de treball de les associacions (7)	Ideologització i partidisme (20); Sectarisme, conflicte i divisió (8); Desestructuració i poca organització (7).
Model assembleari	Foment de la participació (12); Obertura a tots els estudiants en igualtat (8); Legitimitat democràtica (5)	Falta d'organització, executivitat i governabilitat (21).

Font: Elaboració pròpia a partir de Martin i Llorente (2011: pp. 12-13).

Un altre resultat interessant d'aquest article és que una majoria de representants universitaris (un 82%) entenen que la participació dels estudiants és baixa o molt baixa, i que entenen que això és degut al fet que als estudiants "els és igual" (és a dir, que entenen que tenen poc marge de maniobra per canviar la situació). Només una minoria d'aquests entenen que aquesta poca participació és deguda al fet que ells, com a representants, "no han sabut arribar als estudiants" (Martin i Llorente, 2011: p. 15).

Sens dubte, el que està clar en revisar la bibliografia existent sobre la qüestió de la participació dels estudiants universitaris és que s'han fet categoritzacions sobre participació molt diferents. Chela et al. (2012b), per exemple, parteixen de tres "tipus d'espais de participació": els governamentals de representació (juntetes de facultat, consells d'estudis, etc.), els institucionals de participació (consells d'alumnat, delegacions de l'alumnat, etc.) i, finalment, els no institucionals de participació (assemblees)¹⁷. Així doncs, en comparació amb la tipologia de Martin i Llorente, aquesta

¹⁷ Aquests autors defineixen aquest últim espai de la següent manera: «[s]e trata de espacios de auto-organización estudiantil que, a pesar de no tener el reconocimiento formal de la institución

tipologia divideix en dos espais diferents el que aquests autors agrupaven conjuntament com a mecanismes institucionals del model delegatiu, mentre agrupen conjuntament el que ells dividien entre mecanismes propis del model associatiu i del model assembleari. D'acord amb aquesta tipologia, els autors de l'IGOP intenten avaluar (mitjançant un total de 20 casos d'estudi repartits en 7 universitats catalanes) els impactes dels diferents tipus de participació en termes de qualitat democràtica, així com identificar bones pràctiques i possibles propostes de millora (mitjançant el debat en grups de discussió en els que participaren estudiants, experts i responsables de política universitària) (Chela et al., 2012a: p. 4).

Calduch *et al* (2020), en un estudi compendiós basat en les respostes de 13.939 estudiants de 18 institucions universitàries de l'àmbit iberoamericà, remarcaven que la participació en activitats reivindicatives i en activitats de voluntariat assolien un grau d'implicació força alt entre els estudiants (13,5% i 11%, respectivament), mentre que la participació representativa, per un costat, i l'assembleària o sindical per l'altre assolien xifres notablement més baixes: 3% i 5,2%, respectivament. A més a més, aquest estudi mostrava el paper clau de la falta de temps, així com de la falta d'informació, en els baixos nivells de participació, donat que un 48% i 23,8% dels enquestats percebien patir d'una d'aquestes mancances. De fet, variables sociodemogràfiques com ara el gènere, la condició de discapacitat, el nivell d'estudis dels progenitors, o el fet de tenir persones a càrrec eren claus a l'hora d'explicar la variabilitat en la participació en l'àmbit universitari.

Un altre estudi exhaustiu que s'ha fet en aquest àmbit ha estat a Ferrer *et al* (2013), un estudi centrat en la participació dels estudiants de la Universitat Pompeu Fabra. Aquest estudi destaca pel fet de fer un gran esforç a l'hora de reunir dades sobre la participació dels estudiants a diferents nivells (a nivell de gestió i política de la universitat, però també en altres àmbits associatius de tipus esportiu, cultural, solidari, etc.), així com pel fet d'indagar en les perspectives de professors, responsables acadèmics i treballadors de serveis per a estudiants pel que fa a la importància de la participació dels estudiants. Es tracta a més d'un estudi que combina mètodes

universitaria, los estudiantes utilizan con lógicas de diferentes naturaleza –propuesta, resistencia, disidencia,...- con voluntad de incidir en la toma de decisiones en la universidad» (Chela et al., 2012b: p.8).

quantitatius (enquestes a l'alumnat) i qualitius (grups de discussions amb alumnes i entrevistes en profunditat amb professors i responsables acadèmics i de serveis a estudiants), i vincula els resultats i les propostes finals de l'informe amb el context i les institucions específiques de la UPF.

Un estudi anterior a aquests comentats, i que sens dubte va encetar una línia d'investigació i aplicació de coneixement a causa al seu èxit i difusió, va ser l'*Informe Urraca* (2005) dut a terme a la Universitat de Cantàbria (UC). Aquest informe va néixer de la preocupació de l'UC per la baixíssima participació estudiantil a les eleccions al claustre de principis de 2004: la participació només va assolir el 2,37%, fet que va cridar l'atenció de la comunitat universitària, així com dels mitjans de comunicació. A partir d'aquesta problemàtica, l'informe en qüestió tracta de contextualitzar la situació, en la mesura que analitza quins factors expliquen la baixa participació i proposa mecanismes per millorar la situació (cosa que fa que aquest estudi sigui pioner pel que fa a l'estudi de la participació dels estudiants universitaris).

Alguns dels factors que s'hi identifiquen com a limitacions per a la participació, de fet, són factors que emergeixen de nou en estudis posteriors en diferents universitats. En efecte, l'*Informe Urraca*, a partir d'una enquesta passada als seus estudiants, ja identifica algun dels factors més comuns relacionats amb la baixa participació, la "peculiaritat" dels estudiants universitaris: només estan a la universitat per un temps limitat, de manera que, per exemple, només participen de mitjana en unes soles eleccions a rector, a diferència del professorat i del PAS), la falta de coneixement dels òrgans de representació i dels candidats, la disparitat de dates electorals, la falta d'informació sobre els processos electorals, els problemes de temps i dedicació, el menor pes dels estudiants a les institucions universitàries, la falta de formació i de mitjans de comunicació entre els estudiants i els seus representants, etc.

Altres estudis o informes a destacar són els duts a terme a la Universitat de Girona (Soler et al., 2011) o els Plans de Participació en la Universitat del País Basc (UPV/EHU) (2012) i a la Universitat de Cadis (2011). El primer de tots és un estudi de cas de la UdG centrat específicament en la dimensió immediatament institucional i representativa (el model delegatiu de Martín i Llorente). Els seus objectius eren: conèixer el nivell

d'informació que tenien els estudiants sobre els canals de participació de la UdG, així com les seves percepcions sobre les possibilitats i oportunitats reals de participació; conèixer el nivell de participació existent; analitzar les possibles diferències pel que fa a participació (d'acord amb factors com el gènere o la titulació); identificar i analitzar "els canals i estructures de participació no reglamentats" i, per últim, proposar estratègies i orientacions de cara a la millora de la participació (Soler et al., 2011: p. 30). Pel que fa al Pla de Participació de la UPV/EHU, neix d'un compromís d'aquesta universitat per fomentar la participació, sota la idea que:

«el alumnado participe de forma responsable y activa de su vida en la universidad, ya que los estudios que realice en ella deben fomentar el desarrollo personal y la formación integral, como ciudadanos y ciudadanas responsables y con una preparación que pueda dar respuesta a los problemas económicos, políticos y sociales de esta Sociedad compleja y, sobre todo cambiante, en la que vivimos» (Vicerrectorado de Alumnado de la UPV/EHU, 2012: p. 30).

Aquest Pla de Participació s'estructura en base a la tipologia de Trilla et al. (2011) relativa als objectes de la participació, comentada anteriorment, i segons la qual podem distingir entre les següents dimensions de la participació en l'àmbit universitari: la pedagògica (o de docència i investigació), la de gestió i representació, la sociocultural, la comunitària i l'evaluativa. Així doncs, aquest pla estipula certs objectius específics per cada una d'aquestes dimensions, havent realitzat prèviament una anàlisi (en base a grups de discussió i una enquesta a l'alumnat).

Per últim, pel que fa al *Plan Integral de Participación del Alumnado de la Universidad de Cádiz* (2011), es divideix en dues parts molt diferenciades: una que se centra en l'anàlisi i diagnòstic del context i realitat de la participació a aquesta universitat al moment d'escriure el pla; i l'altra que, partint de la primera, se centra en recollir i recopilar tota una sèrie de propostes i possibles procediments que podrien aplicar-se per tal d'incrementar la implicació dels estudiants a la universitat. Així doncs, el pla recull fins a 78 propostes de mesures a prendre, totes elles substantives i específiques¹⁸,

¹⁸ Per cada mesura es dona una descripció específica, es relaciona la mesura amb els objectius generals del pla, s'indiquen les unitats responsables de la mesura i s'estipulen indicadors d'eficàcia per fer seguiment de la implantació de tal mesura

agrupades en cinc eixos: gestió, docència, investigació, vida universitària i dimensió social. Aquest pla destaca en definitiva per la seva exhaustivitat, ja que totes les mesures plantejades s'acompanyen d'indicadors específics per operativitzar-les i, així, poder fer-ne seguiment en el futur.

2.5. Aspectes institucionals, legals i polítics de la universitat: Europa i Espanya.

Aquest estudi se centra en la participació estudiantil en la seva dimensió més sociopolítica. Tanmateix, en la mesura en que aquesta s'insereix en un marc legal pel que fa a la participació i a la universitat com a institució social subjecta a canvis de tipus legal i organitzatiu, considerem adient també tractar aquí els aspectes institucionals, legals i polítics de la universitat, a l'àmbit europeu i espanyol. Així doncs, és necessari destacar que la relació entre el tractament a nivell formal i legal de la participació (la seva defensa discursiva en àmbits governamentals, la seva formalització en texts legals, etc.) té una relació complexa, i sovint relativament desconnectada, amb les dinàmiques de participació reals dels estudiants, així com les seves reivindicacions i necessitats. En efecte, els progressos duts a terme en l'àmbit legal i governamental es deuen a múltiples raons: pressions de diferents actors, *path-dependency* pel que fa a les polítiques aplicades habitualment, falta d'informació... Això no implica una visió completament pessimista per la qual s'afirma que és impossible fer cap progrés en relació a les polítiques universitàries, senzillament ens limitem a destacar la seva complexitat, així com la relació no necessàriament unilateral entre les polítiques universitàries i les dinàmiques de participació en termes sociopolítics.

En definitiva, en aquest informe no ens proposem entrar en profunditat ni en l'àmbit juridicoinstitucional de la universitat ni en la complexa relació entre aquest i les dinàmiques de participació empíriques dels estudiants, però, tot i així, hem decidit que seria adient fer un esbós dels desenvolupaments més importants a l'àmbit europeu i espanyol per tal de donar una imatge més comprensiva del fenomen en la seva totalitat.

2.5.1. Desenvolupaments en l'àmbit europeu.

El factor que ha marcat el desenvolupament del sistema universitari a escala europea en les últimes dues dècades ha estat el Procés de Bolonya encetat el 1999 amb la Declaració de Bolonya. Aquest procés va provocar reticències i protestes entre els estudiants, ja que molts entenien que el Pla Bolonya comportaria la mercantilització de la universitat (atès l'accent que es posava en l'“empleabilitat” dels estudiants, així com la falta de finançament públic i el consegüent risc d'introduir finançament privat). A més, des d'organitzacions d'estudiants europees com l'*European Students' Union* (ESU-ESIB) es van denunciar males pràctiques, i també es va criticar que l'estudiantat jugués un paper deficitari en la construcció del Pla Bolonya, així com que les declaracions i intencions expressades durant el procés (pel que fa a qüestions com la capacitat d'influència dels estudiants, la seva participació i la dimensió social de l'educació) no es materialitzessin a la pràctica en mesures adequades (Michavila i Parejo, 2008).

El 2001 va agafar força la idea que, per dur a terme el procés de Bolonya, calia que els estudiants participessin i es comprometessin amb el projecte com a membres de ple dret de la comunitat universitària. En la Declaració de Praga del 2001, en efecte, els ministres europeus van destacar la importància que els estudiants prenguessin part del procés de construcció de l'EEES, i van instar les universitats a promoure la capacitat d'influència i participació dels estudiants en la seva organització i continguts. Dos anys després, en la Declaració de Berlín, es va fer un pas més enllà, acordant la inclusió de l'alumnat en els Sistemes de Garantia de Qualitat Nacionals. Tal propòsit es va mantenir en els diferents documents i declaracions que van acompanyar el procés de construcció de l'EEES; per exemple, a la Declaració de Budapest-Viena (2010), es declarava respecte de la participació i la governança universitària:

«Ens comprometem a treballar cap a una inclusió més efectiva del personal i els estudiants de l'educació superior en la implementació i desenvolupament ulterior de l'EEES. Donem suport completament la participació del personal i dels estudiants en les estructures de presa de decisions a nivell europeu, nacional i institucional».

Per facilitar el seguiment i compromís dels estudiants envers la construcció de l'EEES, es van implantar alguns mecanismes com ara l'organització de seminaris o la inclusió d'organitzacions com l'*European Students' Union* (ESU-ESIB) al grup de seguiment del Procés de Bolonya (tot i que com a membre consultiu). Durant els primers passos del procés, les opinions dels estudiants es caracteritzaven, a grans trets, per el seu suport a la idea de facilitar la mobilitat o de poder reformar els mètodes d'educació així com les polítiques d'accés, tot i que moltes associacions d'estudiants ja mostraven cert recel respecte als objectius de "facilitar l'empleabilitat" dels estudiants i d'augmentar la competitivitat entre les universitats, ja que això, afirmaven, podia generar processos de mercantilització (Michavila i Parejo, 2008: p. 93; p. 99).

Amb els anys, es va produir una creixent resposta crítica per part d'associacions d'estudiants. Així, en un seminari organitzat per l'ESIB, s'instava a afavorir la implicació dels estudiants a tots els nivells de la presa de decisions; és a dir, es defensava que aquesta no només havia d'estar garantida legalment o defensada retòricament, sinó que s'havien de desenvolupar els recursos específics per fer-la efectiva. També es va defensar la necessitat de crear mecanismes de reconeixement i certificació de l'experiència, capacitats i habilitats adquirides com a representant estudiantil (ibídem: p. 97)¹⁹. En definitiva, en aquells anys augmentava el descontentament pel que feia a la creixent discontinuïtat entre les disposicions i declaracions formals del procés de Bolonya i les pràctiques efectives que es podien observar.

Més endavant, a la Declaració de Luxemburg de 2005, així com en el *Black Book of the Bologna Process*, l'ESIB va expressar la seva preocupació pel que fa a la qüestió de la participació dels estudiants i de la dimensió social de l'EEES. Pel que fa a la primera, es va denunciar que la inclusió dels estudiants en els processos de garantia havia de millorar, ja que a la pràctica no s'estava reconeixent el paper dels estudiants com a socis en l'educació superior. Sovint, els estudiants només tenien un rol consultiu, altament

¹⁹ Tanmateix, en aquest mateix seminari, a més de fer reivindicacions, també es van declarar els que havien de ser els deures dels representants dels estudiants: «se concluyó que era prioritario establecer procesos de aseguramiento de la responsabilidad, transparencia y flujo de información hacia otros estudiantes y una obligación ética devolver el conocimiento adquirido mientras que es representante estudiantil, independientemente de quien sea el representante legítimo siguiente, puesto que los estudiantes informados y motivados son en ocasiones la fuerza impulsora de reformas beneficiosas» (Michavila i Parejo, 2008: pp. 97-98).

limitat i selectiu, ja que depenia de la temàtica a tractar; un altre problema radicava en el tractament de la resta del personal de la universitat, que en alguns casos tractava els estudiants com a clients (i no com a socis) o els infantilitzava. L'ESIB, en efecte, era molt crític pel que fa a la manca de reformes que afavorissin la participació dels estudiants. Entre les causes identificades estaven la inexistència d'una normativa que facilités la participació, així com la manca de recursos financers i humans dels sindicats estudiantils (ibídem: pp. 99-101).

En definitiva, tot i que als inicis del Procés de Bolonya semblava haver-hi una voluntat, o com a mínim així es va expressar, d'afavorir la inclusió dels estudiants en la presa de decisions a tots els nivells de la gestió universitària, aquesta intenció mai no va materialitzar-se en disposicions i pràctiques efectives, de forma que els estudiants van quedar limitats a rol summament passiu.

2.5.2. Desenvolupaments en l'àmbit espanyol.

Pel que fa a l'aplicació del Pla Bolonya a l'àmbit espanyol, diversos autors han remarcat al llarg del procés la falta d'informació i les seves implicacions, la qual ha comportat confusió, queixes i protestes per part dels estudiants. També s'ha assenyalat i criticat l'ús recursiu al Pla Bolonya i a la implantació de l'EEES com a instrument legitimador de qualsevol reforma o canvi per part de les autoritats, cosa que l'ha convertit en una mena de mite omnipresent en l'àmbit universitari però escassament debatut en profunditat (González-Serrano, 2011; Soto, 2010). Això va comportar, doncs, una creixent oposició a Espanya, a causa a l'escassa o nul·la participació dels estudiants en el procés d'implantació de l'EEES, així com d'altres qüestions com la dificultat de conciliar estudis i feina, el cost i implantació dels màsters, la importància atorgada a l'empleabilitat i el risc de mercantilització de la universitat (Soto, 2010).

L'Estatuto del Estudiante Universitario ²⁰, aprovat el 2010, intentava justament redreçar la qüestió de la participació dels estudiants en la universitat. Aquest estatut

²⁰ Estatut ja previst en la Llei orgànica d'universitats (LOMLOU) del 2007. Aquest Estatut, d'altra banda, desenvolupa l'article 27.7 de la Constitució Espanyola, en la qual es reconeix el dret de l'alumnat, amb caràcter general, a intervenir en el control i gestió de les institucions públiques del sistema educatiu;

parteix de la filosofia de l'EEES (sovint no materialitzada, com hem vist), que reconeix i evidencia la importància que l'estudiant sigui un subjecte actiu en el seu aprenentatge, cosa que s'ha de reflectir tant en l'àmbit acadèmic com en l'àmbit de la gestió de les institucions universitàries. L'Estatut també era necessari, tanmateix, per donar consistència i coherència al sistema universitari espanyol, sobretot pel que fa als drets i obligacions dels estudiants (Soto, 2010: p. 31). Cal remarcar que el document final va ser fruit del consens assolit entre organitzacions d'estudiants, el Consejo de Juventud de España (CJE), la Conferencia de Rectores de las Universidades Españolas (CRUE), entitats representatives de persones amb discapacitat, etc.

A més, l'aprovació d'aquest estatut també va significar la creació del Consell d'Estudiants Universitaris de l'Estat (CEUNE), que es constitueix com a òrgan col·legiat de deliberació, consulta i participació de l'alumnat davant el Ministeri d'Educació (ja que està adscrit a la Secretaria General d'Universitats). Així doncs, mitjançant la creació del CEUNE, es va establir un canal directe de representació per a tots els estudiants davant del govern, cosa que, en principi, pretenia reforçar el rol dels estudiants dins del sistema universitari, així com donar visibilitat institucional a la seva participació.

Segons Parejo i Llorente (2012), la creació del CEUNE va significar l'avenç d'un sistema pluralista (en què diferents organitzacions o grups d'interès competeixen per representar els estudiants i gaudeixen del mateix accés a les institucions encarregades de la presa de decisions) a un sistema neocorporativista, en què la representació estudiantil s'inclou en les estructures governamentals. Roman, però, una certa preeminència d'alguns grups que, a causa a la seva més forta estructuració i participació en les institucions universitàries, tenen més fàcil accés a les institucions, i per tant, al procés de presa de decisions i a l'execució de polítiques (Parejo i Llorente, 2012: pp. 9-12). És en aquest sentit que sota aquest model, "la legitimació de la governabilitat i de les polítiques s'obté mitjançant la inclusió de grups d'interès i els seus adeptes (...) Per tant, es crea el CEUNE per tal de vincular les diferents associacions ja existents amb altres actors implicats en la representació estudiantil, no per reemplaçar-los. Un cop es

l'article 27.5, a més, estableix com a element del dret a l'educació la participació efectiva de tots els sectors afectats en la programació general de l'ensenyament. Així doncs, aquests punts de la Constitució, desenvolupats més endavant amb l'Estatut de l'Estudiant Universitari, configuren un sistema educatiu basat en el principi de participació a diferents nivells.

consolidi, s'ha dissenyat per monopolitzar la representació dels estudiants davant les institucions del govern" (ibídem: p. 12).

En tot cas, és cert que tots aquests desenvolupaments s'han dut a terme en l'àmbit més institucional i formal, mentre que la present investigació es centra en altra mena de factors, en una descripció més àmplia de la participació: les frustracions i desitjos dels estudiants, la manera com els estudiants interaccionen i com expressen -o no- les seves preferències, les diferents formes de participar o de reivindicar diverses qüestions en el marc universitari (i els significats que aquestes porten implícites), els diferents perfils de participació i sociopolítics que podem identificar, etc. Així doncs, no realitzem en aquesta investigació una valoració d'aquests desenvolupaments en l'àmbit formal, sinó que estudiem la pràctica del que en la dimensió sociopolítica passa.

III. OBJECTIUS I METODOLOGIA

3.1. Presentació de la investigació

L'any 2013, en el marc de l'Observatori de l'Estudiant de la UB, un organisme de recent creació dins de la UB que tenia i té el propòsit d'estimular els estudiants a participar i investigar sobre la seva pròpia realitat i oferir-los a tal efecte els recursos necessaris, es va posar en marxa el grup d'investigació de participació política, que ja d'entrada es va plantejar un objectiu general ampli i ambiciós: realitzar un estudi quantitatiu que fos capaç d'abordar de forma àmplia el fenomen de la participació estudiantil, especialment política.

La disposició de l'Observatori, combinada amb l'interès en política dels membres del grup d'investigació, van portar a plantejar moltes i diverses idees, sota la motivació que calia entendre els diversos factors de la participació estudiantil, com s'expressa i com es pot estimular. Darrere d'això hi havia tres idees prèvies clares, que d'alguna manera representen la motivació de la investigació:

1) Mai no s'havia investigat, pel que nosaltres sabíem, en profunditat la participació en general i per tota una universitat, més enllà de la dimensió motivacional dels alumnes

i sovint en esferes específiques. Aquesta presumpció queda matisada durant tot el procés d'incubació i preparació de la investigació perquè efectivament s'han realitzat investigacions al respecte i molt més acurades que probablement la que el grup present es proposa fer; però, tanmateix, sí que vam observar una cosa, i és que generalment totes les investigacions ressalten uns mateixos defectes (falta d'informació, falta de temps, falta de motivació dels estudiants) i sempre pretenen estimular la participació. Això ens va ajudar a perfilar l'objecte d'estudi, com veurem.

2) Pretenem fer propostes de millora tenint en compte les falles del sistema de representació i partint d'unes determinades hipòtesis inicials. Tanmateix, a mesura que elaborem l'enquesta, ens inclinem més per un vessant àmpliament descriptiu que permeti en una segona fase o a altres agents de la comunitat educativa fer les propostes de millora.

3) Entenem que la participació en la universitat és una dimensió més de la participació cívica en general de qualsevol ciutadà i, per això, creiem i creiem que un objectiu en certa forma ètic de la investigació és la presa de consciència i l'estímul de formes de democratització que transcendeixin, de fet, els límits del marc universitari, plantejament que evidentment casava amb l'interès per la política i la preocupació envers la poca participació que mostraven els membres del grup d'investigació.

El grup inicial ja tenia clar d'entrada que el procés d'investigació seria lent i segurament discontinu, tenint en compte que els integrants són estudiants, i per tant tenen el temps que tenen i poden marxar del grup així com en poden entrar d'altres, i que es proposava una enquesta amb profunditat. El punt de partida de preparació de la investigació va ser, efectivament, definir l'enquesta amb els respectius objectius, un primer esborrany de la qual es va presentar davant del Consell Assessor de l'Observatori de l'Estudiant.

3.2. Hipòtesis, objectiu general i objectius específics:

Les hipòtesis generals d'aquest ampli estudi eren les següents:

- Com en el conjunt de la societat, la proximitat dels estudiants (subjectes polítics) amb les institucions és cada cop menor.
- Tot allò institucional desperta desconfiança, llavors la participació, dels qui participin, s'inclina per vies no institucionals.
- Els estudiants, doncs, s'inclinen per vies no institucionals i no convencionals que faciliten una major autonomia i capacitat d'auto-expressió²¹

A més, teníem la idea que, com que tot això té a veure en darrer terme amb cultura política i institucionalització democràtica, el que trobem a la universitat, encara que tingui peculiaritats, no serà especialment diferent respecte del conjunt de la societat. I això ens porta a pensar amb l'objectiu propositiu de la investigació: qualsevol proposta de millor que puguem eventualment fer pot resultar infructuosa, perquè no depèn de la universitat en si, sinó del marc polític general. De conformitat amb això, aspirem idealment a fer una crítica que permeti transcendir els límits actuals de la participació universitària.

Les idees, intencions i propòsits inicials del grup d'investigació s'havien de reduir i operativitzar en objectius identificables. Quedava clar que no es podia fer un estudi detallat de les característiques polítiques dels estudiants, les formes i mecanismes de participació i les seves bondats i defectes. Tanmateix, l'objectiu general roman: aprofundir en el coneixement del perfil de l'estudiant de la UB i conèixer-lo de forma transversal i identificar les seves pràctiques de participació més rellevants. D'aquesta manera ens proposàvem partir d'una perspectiva que cobrís diversos àmbits i dimensions, diversos elements i factors integrants de la participació, i poder relacionar les dades amb la manera com es duu a terme la representació i participació estudiantil. Creiem especialment útil i interessant, doncs, oferir una panoràmica àmplia, alhora que no vague, que combini una dimensió descriptiva i una d'explorària.

²¹En línia amb les tesis de Norris presentades anterior al marc teòric, segons les quals s'està produint un canvi de la "política de la lleialtat" a la "política de l'elecció".

L'objectiu general i les nostres idees generals s'han concretat, en les seves dues dimensions, en objectius específics, per tal de facilitar l'operativització posterior, que estructuraran la recerca i l'obtenció de conclusions. Aquests objectius específics són:

1. Conèixer el perfil sociopolític dels estudiants de la UB.
2. Perfilar les característiques de la participació i implicació universitària.
3. Conèixer la valoració d'aquesta participació (i les seves formes).
4. Estudiar les raons d'aquestes dinàmiques de participació²²
5. Comparar i agrupar els perfils sociopolítics dels estudiants i comparar-ho (mitjançant altres estudis existents) amb el perfil polític general de la joventut catalana.

Aquests objectius, que s'aborden amb les preguntes i gran quantitat de variables que sobretot recullen un ampli ventall de l'aspecte sociodemogràfic dels estudiants (tant les variables estàndard, com les de tipus "demogràfic" dins de la universitat, per exemple les notes) permeten combinar en l'estudi la dimensió exploratòria i descriptiva, ja que van íntimament lligades, i això permeten a l'hora d'interpretar i analitzar aportar informació contrastada, creiem, i que, alhora, en darrer terme, ens serveixi per plantejar millores a les dinàmiques de participació, com a objectiu propositiu complementari a l'exploració i descripció:

6. A partir de la informació recollida i les anàlisis elaborades, fer propostes de millora que permetin millorar les dinàmiques de participació.

3.3. Metodologia de l'estudi.

Com es pot apreciar, i com ja havíem introduït anteriorment al marc teòric, aquesta anàlisi se centrarà principalment en la dimensió sociopolítica de la participació, i no pas en la dimensió pedagògica (és a dir, en la participació dels estudiants en situacions de

²² Donat que els tres models de participació sobre els quals treballarem (representació, associacionisme, assemblearisme) tenen la seva extrapolació en el camp de la teoria política i de les diferents concepcions normatives de la democràcia, o el que és el mateix, informen sobre una manera d'entendre la democràcia en general, podem relacionar les dinàmiques de participació observades en l'anàlisi descriptiva amb aquest fons normatiu de les diferents formes de participació, així com les seves motivacions subjacents.

docència aprenentatge). També inclourà qüestions relatives a la dimensió sociocultural i comunitària, en la mesura en què això ens ajuda a determinar perfils sociopolítics de participació i dinàmiques generals d'implicació universitària, així com variables potencialment importants a l'hora d'explicar les diferències en la participació política dels estudiants.

El marc teòric és la base de referència per orientar la investigació. De manera particular, i tal com hem explicat anteriorment, prenem el model de Martín i l'apliquem aquí per definir els marcs institucionals de la participació. Ara bé, d'acord amb l'objectiu general, aquest estudi no es proposa establir un conjunt exhaustiu d'indicadors respecte de la participació que permetin una definició tancada, sinó que inclou en les seves anàlisis totes aquelles formes d'implicació universitària rellevants des de l'òptica de la participació política. Sí que podem afirmar, en tot cas, que l'estudi parteix d'un plantejament institucionalista que intentem enfocar de forma oberta i enriquida. Així, no qualifiquem certes formes de participació com a no rellevants ni ens limitem a definir la participació dels estudiants exclusivament dins d'aquesta tipologia de mecanismes de participació. Ens mantenim oberts, per contra, a les diverses formes d'implicació i agència que poden desplegar els estudiants en els seus anys a la universitat.

3.3.1. Participants

A diferència d'altres investigacions i tenint en compte l'objectiu d'oferir una panoràmica general de tota la universitat, la nostra es recolza en un mostreig representatiu de l'estudiantat de tota la UB.²³

Descartada una enquesta oberta, també vam descartar el mostreig aleatori, ja que creïem que dificultava la recollida de dades i que hi hauria desproporcions i biaixos entre diferents àmbits d'estudi. Així, el mètode més adequat per a la nostra investigació era un mostreig estratificat per clúster, amb una triple estratificació: per facultat, per curs i

²³Per exemple, moltes investigacions extreuen les seves conclusions després d'haver preguntat, posem cas, només als estudiants representants. Nosaltres oferim una enquesta representativa general que ens permet parlar amb més seguretat i propietat de la situació. Creiem que això dóna més interès a la investigació i també un caràcter innovador.

per torn. Això significa que l'enquesta es va passar de tal forma que hi hagués proporcionalitat entre diferents facultats, així com, dins d'aquestes, entre cursos i torns (agafant com a mínim un grup de matí i un de tarda). El conjunt de clústers del torn de matí i del torn de tarda d'un mateix nivell representen aquell curs d'aquell ensenyament; el conjunt dels clústers d'un mateix torn però de cursos diferents, són la mostra del torn d'aquell ensenyament; el conjunt total dels clústers segons curs i segons torn representen l'ensenyament. Segons aquest esquema, vam establir la mostra d'estudiants que calia enquestar: 2.374 estudiants sobre el total de 43.266 estudiants que hi havia a la universitat aquell curs²⁴, com recull la taula següent.

Taula 2. Mostra estratificada per facultats i escoles de la UB.

Facultats i escola de la UB	Alumnes de grau per Facultat	Percentatge sobre el total de la UB	Mostra estratificada per afixació proporcional
Belles arts	1.533	3,54	84
Biblioteconomia i Documentació	564	1,30	31
Biologia	2.398	5,54	132
Dret	6.054	13,99	332
Economia i Empresa	7.800	18,03	428
Educació	6.010	13,89	330
Farmàcia	2.596	6,00	142
Filologia	3.011	6,96	165
Filosofia	690	1,59	38
Geografia i Història	3.225	7,45	177
Geologia	373	0,86	20
Infermeria	1.955	4,52	107
Matemàtiques	986	2,28	54
Medicina	1.769	4,09	97
Odontologia	572	1,32	31
Psicologia	2.151	4,97	118
Química	1.579	3,65	87
TOTAL	43.266	100	2374

A aquest mostreig estratificat per facultat, com hem apuntat anteriorment, es va afegir un mostreig estratificat addicional per ensenyament, escollit a l'atzar, segons especialització, i també per torn dins de l'ensenyament. En tot cas, es pot apreciar que

²⁴ Hi havia 3.367 estudiants addicionals als centres adscrits a la UB, però al nostre cas, i per motius pràctics, es van excloure de l'anàlisi.

aquest mostreig final de 2.374 estudiants, obtingut de la manera assenyalada, implica les següents característiques estadístiques:

Taula 3. Mostra total, marge d'error i nivell de confiança (objectiu inicial)

Número d'alumnes a incloure a la mostra = 2374
P = Q
e = 2%
Nivell de confiança = 95,5%

L'estratificació per clúster significava que, a l'hora de recollir les dades, seria infructuós fer-ho individualment, de tal forma que es optar per definir la classe com la unitat objectiu on distribuir l'enquesta. Òbviament tot això suposava un gran esforç logístic, però vam tirar endavant gràcies certament al suport de l'Observatori i dels caps d'estudi, que sovint feien de mitjancers i ens facilitaven l'accés a les aules.

Malgrat els esforços invertits, no vam poder arribar a assolir la mostra establerta, sinó de només 863 estudiants en total. Amb aquesta mostra final realitzarem l'anàlisi d'aquest informe, i pararem atenció a la distribució dels estudiants segons estudis, facultat i curs, per tal de no esbiaixar els resultats. Pel que fa al torn, finalment es va descartar aquest mètode de mostreig estratificat per qüestions tècniques.

A continuació es pot apreciar la taula amb les dades tècniques de la mostra efectiva final, així com amb el mostreig final per facultat.

Taula 4. Mostra total, marge d'error i nivell de confiança (mostra final)

Número d'alumnes a la mostra final efectiva	863
Compliment de l'objectiu de mostra inicial	36,4%
P = Q	
e = 3%	
Nivell de confiança = 95,5%	

En la nostra idea inicial, però, l'enquesta no esgotava les possibilitats d'investigació. Teníem la intenció de complementar la investigació quantitativa amb la investigació qualitativa per mitjà de grups focals a partir dels perfils obtinguts de l'enquesta, cosa que s'alineava amb la idea ambiciosa que teníem d'entrada: fer un

estudi global i integral com no s'havia fet mai abans. Al final, això no ha estat possible pel ritme que ha seguit el desenvolupament de la nostra investigació i, a dia d'avui, no seria útil perquè les dades es van recollir per a unes promocions d'estudiants que potser ja no estan vinculades a la universitat.

3.3.2. *Instrument*

Per aconseguir els objectius plantejats operativitzats, vam dissenyar l'enquesta per recollir les dades més rellevants per l'objecte d'estudi. Això va suposar una feina contínua i reflexiva, ja que les dimensions descriptiva i exploratòria obliguen a pensaren profunditat la millora de recollir la informació necessària per a les diferents dimensions plantejades. A més, calia introduir conceptes com els dels diferents models de representació (representació, associacionisme, assemblearisme) de tal manera que els estudiants els comprenguessin i, així, poguessin valorar-los degudament.

Amb tot, vam dissenyar l'enquesta en base a cinc blocs generals: el primer, a mode informatiu o introductori, recull informació sobre qüestions generals d'estudi (grau, curs, situació laboral, temps d'oci, etc.); el segon bloc tractava els valors i actituds sociopolítiques dels estudiants (ideologia, memòria de vot, implicació en diferents àmbits socials i polítics, etc.); el tercer, qüestions relatives a la seva participació i vida universitària (assistència, activitats addicionals, participació en diferents eleccions universitàries, participació i pertinença a diferents associacions, etc.); el quart aborda directament els tres models de participació identificats per Martin i Llorente, on es demanava als estudiants que valoressin cada model en diverses dimensions²⁵; i finalment el cinquè recull les dades sociodemogràfiques de rigor i les amplia una mica (gènere, edat, situació socioeconòmica i orígens familiars, etc.).

²⁵Les dimensions eren: capacitat del model d'influir en les institucions, representació dels interessos dels estudiants, diversitat i pluralitat (diversitat), mesura en què el model facilita que la gent participi, proximitat als estudiants, igualtat entre els participants i, per últim, eficiència organitzativa. Els estudiants havien de donar la seva opinió al respecte de cada una d'aquestes dimensions per als tres models en una escala de "Gens" a "Molt".

La taula de sota resumeix la manera en què els objectius específics plantejats anteriorment es recullen i es concreten en l'enquesta, així com una breu descripció de com s'analitzaran.

Taula 5. Relació entre objectius de la recerca, enquesta i mètodes d'anàlisi

Objectiu específic	Equivalència a l'enquesta i mètode d'anàlisi
1. Conèixer el perfil sociopolític dels estudiants de la UB	Exposició descriptiva de les dades del tercer bloc de l'enquesta.
2. Perfilar les característiques de la participació i implicació universitària	Exposició descriptiva de les dades del quart bloc de l'enquesta.
3. Conèixer les característiques i valoracions d'aquesta participació	Exposició descriptiva de les dades del cinquè bloc de l'enquesta.
4. Estudiar les raons d'aquestes dinàmiques de participació	Explorar possibles relacions de causalitat fent ús del tot el conjunt de la base de dades creada
5. Comparar i agrupar els perfils sociopolítics dels estudiants.	Comparar i agrupar perfils en base a les variables relatives al tercer, quart i cinquè blocs, tot seguint mètodes estadístics i/o orientacions teòriques.

L'enquesta resultant es podria omplir en 20 minuts, si es feia ràpid. Si bé d'entrada vam considerar que el millor seria que els estudiants (del grup en qüestió, un cop triat) fessin l'enquesta presencialment en aquell moment, cosa que asseguraria una alta quota de resposta, al final ho vam descartar no només perquè hauria suposat una llarga interrupció de la docència, sinó també perquè complicaria la recollida de dades. Així doncs, vam llençar l'enquesta com a autoadministrada via Internet (CAPI), però per presentar-la igualment havíem de passar per les aules presencialment: hi explicàvem la investigació i donàvem als estudiants un full de suport a l'enquesta autoadministrada, amb dues funcions: donar la referència telemàtica per accedir a l'enquesta, i donar-los, si volien, un número d'identificació lligat al seu contacte per adreçar-nos-hi eventualment posteriorment en la fase qualitativa (grups de discussió) de la investigació. Evidentment, en tot moment l'anonimat quedava garantit.

Com que no vam obtenir un percentatge de resposta tan elevat com esperàvem, vam haver d'ampliar el termini de recollida de dades i buscar una altra estratègia. En una

segona onada i tenint en compte com estava distribuïda fins aquell moment la mostra real, vam fer impressions a paper de l'enquesta i, aquesta vegada sí, les vam passar als grups seleccionats, sempre amb la complicitat dels professors afectats.

3.3.3. Procediment

Havent dissenyat la primera enquesta, que va ser aprovada pel Consell Assessor de l'Observatori, vam dur a terme, abans que una prova pilot definitiva, unes proves casuals i cara a cara amb estudiants qualssevol per assegurar-nos que les preguntes podien ser enteses, o sigui, per ajudar al redactat de les preguntes. Tot seguit se'n va fer la prova pilot a 80 estudiants corresponents a un grup de Sociologia i un de Psicologia. En general, les preguntes van ser encertades, sobretot les d'associació i valoració institucional, així com les preguntes sobre participació en general. Vam treure, però, algunes preguntes que no es podien contrastar amb altres investigacions. Això va ser el salt que va permetre encaminar definitivament la investigació.

D'altra banda, també se'ns va suggerir, i ja era una idea que també inicialment barrinàvem, de fer una doble recollida de dades que ampliés la informació sobre la participació política: no només a l'estudiantat general, sinó específicament també als estudiants representants en el Consell de l'Alumnat, de forma que fos un subgrup d'estudi. Com s'haurà observat, però, els membres del Consell de l'Alumnat no són específicament participants de la investigació ni incloem un objectiu específic de conèixer el perfil sociopolític dels estudiants representants. Això és així no perquè no s'hagi considerat interessant ni oportú -ben al contrari-, sinó perquè simplement no vam estar en condicions de poder ampliar els participació inclosos en la investigació, a causa tant de les característiques del investigadors, que tenen les seves responsabilitats d'estudiants, com del temps necessari.

A partir d'aquí, a inicis de l'any 2015, ja es va definir pròpiament l'enquesta i en el primer semestre del curs 2015-2016 el grup d'investigació va obtenir el vist-i-plau per fer el treball de camp, que s'havia de fer interrompent les classes. Exactament el 19 de novembre de 2016 comencem passant les enquestes i, doncs, el procés de recollida de

dades, que havia de seguir un calendari relativament curt, però tant per la situació dels membres integrants del grup d'investigació com per la falta, en alguns casos, de respostes en alguns ensenyaments, tal procés s'allarga fins al maig de 2017 amb una segona tongada de recollida de dades.

Un cop realitzat el treball de camp, i a pesar que la mostra no és tant gran com esperada però en tot cas perfectament acceptable, en el primer trimestre de 2018 comencem amb l'anàlisi de les dades. Un cop més, però, la investigació s'atura durant una temporada i és cap a finals de 2019 quan el grup retorna a la investigació i comença el redactat d'un primer informe.

IV. RESULTATS

Els resultats es presenten dins el dossier del següent l'enllaç: http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/179445/4/Dossier_Prensa_2.pdf

V. BIBLIOGRAFIA

Albero, M. (2010). *Internet, jóvenes y participación cívico política*. Octaedro.

Banaji, S., y Buckingham, D. (2010). Young People, the Internet, and Civic Participation: An Overview of Key Findings from the CivicWeb Project. *International Journal of Learning and Media*, 2(1), 15–24. http://doi:10.1162/ijlm_a_00038

Calduch, I., Llanes, J., Montané, A., y Méndez, J. L. (2020). Gobernanza y universidad: estudio iberoamericano sobre la participación estudiantil en las instituciones de Educación Superior. *Revista Iberoamericana de educación*, vol. 83, 1, 187-209.

Cantijoch, M., y San Martín, J. (2009). Postmaterialism and political participation in Spain. *South European Society and Politics*, 14 (2), 167-190. <https://doi.org/10.1080/13608740903037901>

- Chela, X., Martí, M. y Parés, M. (2012a). La participación estudiantil en las universidades. Introducción. *Institut de Govern i Polítiques Públiques*. http://pagines.uab.cat/participacionestudiantil/sites/pagines.uab.cat/participacionestudiantil/files/DT_Introduccion_IGOP.pdf
- Chela, X., Martí, M. y Parés, M. (2012b). La participación estudiantil en las universidades. Análisis comparativo. *Institut de Govern i Polítiques Públiques*. http://pagines.uab.cat/participacionestudiantil/sites/pagines.uab.cat/participacionestudiantil/files/DT_analisis%20comparativo_IGOP.pdf
- Urraca, J. L. (2005). *Informe de participación sobre la representación estudiantil en el Consejo de Gobierno de la Universidad de Cantabria*. Universidad de Cantabria.
- Fuchs, D. (2007). The political culture paradigm. En R. J. Dalton y H. D. Klingermann (Eds.), *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford University Press. <http://doi:10.1093/oxfordhb/9780199270125.003.0009>
- Ganuza, E., y Francés, F. J. (2008). ¿A qué llamamos participar en democracia? Diferencias y similitudes en las formas de participación. *Revista Internacional de Sociología*, LXVI (49), 89-113. <https://doi.org/10.3989/ris.2008.i49.84>
- González-Serrano, M. (2011). Una aproximación a los aspectos positivos y negativos derivados de la puesta en marcha del Plan Bolonia en la Universidad Española. *Revista Jurídica de Investigación e Innovación Educativa*, (4), 91-104. <https://doi.org/10.24310/REJIE.2011.v0i4.7862>
- Inglehart, R., y Catterberg, G. (2002). Trends in political action: The developmental trend and the post-honeymoon decline. *International Journal of comparative Sociology*, 43 (3-5), 300-316. <http://doi:10.1177/002071520204300305>
- Jover, G., López, E. y Quiroga, P. (2011). La universidad como espacio cívico: valoración estudiantil de las modalidades de participación política universitaria. *Revista de Educación*, número extraordinario 2011, 69-91. http://www.revistaeducacion.educacion.es/re2011/re2011_04.pdf

- Levine, P., y Lopez, M. H. (2004). Young People and Political Campaigning on the Internet. *Fact Sheet*. [http://doi:10.1016/S0002-8223\(97\)00353-2](http://doi:10.1016/S0002-8223(97)00353-2)
- Mair, P., y Katz, J. (1997). Organización partidaria, democracia partidaria y la emergencia del partido Cartel. *Party Sistem Change, Oxford University*, cap. 5. https://www.academia.edu/22618020/Organizaci%C3%B3n_Partidaria_Democracia_Partidaria_y_la_Emergencia_del_Partido_C%C3%A1rtel
- Martin, I. (2007). La participación política de los jóvenes universitarios dentro y fuera de la Universidad. *Panorama Social*, 6, 119-132. https://www.funcas.es/wp-content/uploads/Migracion/Articulos/FUNCAS_PS/006art12.pdf
- Martin, I. y Llorente, J. (2011). La participación política de los estudiantes universitarios. Congreso. *La participación estudiantil en el horizonte 2020: bases para el cambio universitario*. Escuela de Formación en Participación Estudiantil.
- Merhi, R. (2011). *Las claves de la participación estudiantil en la universidad española*. UNIVERST. <https://core.ac.uk/download/pdf/132550943.pdf>
- Michavila, F. y Parejo, J. L. (2008). Políticas de participación estudiantil en el Proceso de Bolonia. *Revista de Educación*, 85-118.
- Ministerial Conference Budapest-Vienna 2010: Declaration (2010). *Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area*. http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2010_Budapest_Vienna/64/0/Budapest-Vienna_Declaration_598640.pdf.
- Ministerial Conference London 2007: Communiqué (2007). *Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world*. http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2007_London/69/7/2007_London_Communique_English_588697.pdf.
- Norris, P. (2004). Young people and political activism: From the politics of loyalties to the politics of choice? Paper presented at the conference Civic Engagement in the 21st Century: Toward a Scholarly and Practical Agenda. *University of Southern California*.

- Parejo, J. L. y Llorente, J. (2012). From Student associations to CEUNE: the development of Student representation in Spain. *European Journal of Higher Education*, 1-17.
- Parés, M. (2014). La participación política de los jóvenes ante el cambio de época: Estado de la cuestión. *Revista Metamorfosis*, 0, 65-85.
- Sancho, J. M. y Giró, X. (2013). Creando redes, estableciendo sinergias: la contribución de la investigación a la educación. I Simposio internacional REUNI+D. *Universitat de Barcelona*. <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/47904>
- Soler, P.; Fullana, J.; Muñoz, G.; Pallisera, M.; Planas, A.; Vilà, A.; i Vilà, M. (2009). La participació dels estudiants en la universitat. Anàlisi de la situació a la Universitat de Girona. *Documenta Universitaria*.
- Soto, I. J. (2010). El Estatuto del Estudiante Universitario: un reto de la administración educativa. *Revista Jurídica de Investigación e Innovación Educativa*, 1, 25-48.
- Soto, I. J. (2011). Derechos y responsabilidades en el Estatuto del Estudiante Universitario. *Revista Jurídica de Investigación e Innovación Educativa*, 3, 27-54.
- Subirats, J., Fuster, M., Martínez, R., Berlinguer, M. y Salcedo, J. L. (2014). Jóvenes, Internet y Política. *CentroReinaSofía sobre Adolescencia y Juventud*. http://ibdigital.uib.es/greenstone/collect/portal_social/archives/fad0007.dir/fad0007.pdf
- Torcal, M. (2008). El origen y la evolución del apoyo a la democracia en España. La construcción del apoyo incondicional en las nuevas democracias. *Revista Española de Ciencia Política*, 18, 29-65.
- Trilla, J. y Novella, A. (2001). Educación y participación social de la infancia. *Revista Iberoamericana de educación*, 26, 137-164.
- Trilla, J., Jover, G., Martínez, M. y Romaña, T. (2011). La participación de los estudiantes en el gobierno y la vida universitaria. *Encounters on Education*, 12, 93-111.
- Vicerrectorado de Alumnos de la Universidad de Cádiz (2011). Plan Integral de Participación del Alumnado en la Universidad de Cádiz. *Universidad de Cádiz*.

Vicerrectorado del Alumnado de la UPV/EHU (2012). I Plan de Participación del Alumnado de la UPV/EHU. *Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco.*